

VALODAS ATTĪSTĪBA: MONOLINGVĀLAS UN BILINGVĀLAS VIDES IETEKME

Language Development: Effects of Monolingual And Bilingual Environments

Aiga Ancāne

Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija

Abstract. *Speech and language are the basis for a child's successful development, communication and social well-being, as well as the acquisition of academic knowledge and skills. Due to the global trend and the ever-increasing disorders of children's speech and language development, it is necessary to be aware of the influence of a bilingual environment on the child's speech and language development, to clarify the risks and benefits associated with bilingualism, as well as to educate parents and educators about them, so that a child who grows up in a bilingual environment received maximum understanding and, if necessary, support in the process of learning speech and language.*

Keywords: *bilingualism, monolingualism, speech and language development.*

Ievads

Introduction

Sākot ar 2025. gada 1. septembri, Latvijas skolās būs pilnībā izzudusi mazākumtautību programma (IZM, 2023) un skolēni apgūs mācību saturu latviešu valodā. Pēc Izglītības un zinātnes ministrijas 2021./2022. gada datiem, divplūsmu mācību programmas apguvuši 58 666 skolēni, taču krievu plūsmas mācību programmu – 5520 skolēni, kas no kopējā Latvijas skolēnu skaita sastādīja 20% (Ansrate, 2022). 2022. gada 29. septembra grozījumi Izglītības likumā paredz, ka tikai 3 mācību gadus vēlāk, 2025./2026. mācību gadā, šiem skolēniem ir jāspēj pilnvērtīgi iekļauties mācību procesā un jāapgūst mācību priekšmetu viela latviešu valodā (IZM, 2022).

Pasaules Veselības organizācijas pētījumi (Byers-Heinlein & Lew-Williams, 2013). norāda, ka viedokļi par divvalodīgu bērnu valodas prasmju līmeni ir diametrāli pretēji: daļa bērnu spēj apgūt divas valodas uzreiz, izšķirt to lietojumu

atbilstoši situācijai, savukārt, pārējiem bērniem rodas runas un valodas attīstības aizture abās vai sekundāri apgūtajā valodā.

Autores pieredze darbā ar bilingvāliem bērniem, strādājot kā logopēdam gan pirmsskolā, gan sākumskolā, liecina, ka lielai daļai bērnu lielas grūtības sagādā dzimtās valodas un mācību valodas (latviešu valodas) vārdu krājuma un fonoloģiskās izpratnes un uztveres atšķirības. Bērni logopēdiskajā korekcijā ar noteiktām metodēm veiksmīgi spēj apgūt gan īso / garo patskaņu diferencēšanu, gan latviešu valodas gramatiskajām konstrukcijām atbilstošu teikumu veidošanu ar latviešu valodai raksturīgo vārdu secību teikumā, kā arī lasītprasmes tehniku (zilbju lasīšana / globālā lasīšana vai kontekstuālā lasīšana). Tomēr vislielākās grūtības sagādā tieši lasītā vārda vai teksta izpratne, jo bērniem, kuru dzimtā valoda nav latviešu valoda, ir būtiski atšķirīgs vārdu krājuma līmenis.

Raksta mērķis: analizēt literatūru par bilingvālas vides ietekmi uz valodas attīstību.

Pētījuma metode: zinātniskās literatūras analīze.

Tipiska latviešu valodas attīstība monolingvāliem bērniem *Typical Latvian language development for monolingual children*

Pilnvērtīga valodas apguve notiek līdz bērna 3 gadu vecumam, pēc kura bērns tiek uzskatīts par pilnvērtīgu valodas lietotāju gan komunikācijā ar vienaudžiem, gan saziņā ar pieaugušajiem, kurš tālākajos valodas attīstības posmos paplašina un padziļina esošās valodas prasmes (Kalēja, 2014).

Bērna vārdu krājums, tāpat kā citas runas un valodas jomas, sāk attīstīties vēl krietni pirms pirmā vārda izteikšanas. Lai notiktu apzināta objekta nosaukšana konkrētā vārdā, jābūt attīstītiem redzes, dzirdes analizatoriem, jābūt priekšstatiem par nosaucamo objektu, kā arī jāspēj artikulēt vecumposmam atbilstošās valodas skaņas, no kurām šo vārdu veidot (Klatenbergas, 2014). 1. tabulā redzami dažādu autoru skatījumu uz latviešu valodas vārdu krājuma pieļaujamām robežām attiecīgā vecumposmā.

1.tabula. Vārdu krājuma normas dažādos vecumos

(autores veidots pēc Bāras, 2016, Miltiņas & Pastares, 1997, Rūķes – Draviņa, 1992)

Table 1 Vocabulary norm at different age stages (various authors)

(created by the author after Bara, Miltiņa & Pastare, Rūke - Draviņa)

	A. Bāra (2016)	V. Rūķe – Draviņa (1992)	I. Miltiņa, S. Pastare (1997)
1 gads – 1,5 gadi	līdz 25		8-12
1,5 gadi – 2 gadi	vismaz 50		15-300
2.g. – 3.g.	vismaz 200	115-440	līdz 1000
3.g. – 4. g.		vairāk kā 1645	līdz 3000

Visu vecumposmu bērnu runas un valodas izvērtējuma pamatelements ir sadaļa “vārdu krājums”. Tūbele, Lūse (2004) uzskaita šādus vārdu krājuma izvērtēšanas kritērijus:

- aktīvais vārdu krājums – vārdi, kuri tiek aktīvi lietoti saziņā;
- pasīvais vārdu krājums – vārdi, kuri var tikt neizrunāti, taču tiek saprasti (bērns spēj nosauktos objektus vai parādības parādīt apkārtējā vidē vai ilustrācijās);
- vārdu krājuma apjoms – vārdu kategorijas, sinonīmi, antonīmi, līdzīgi skanoši vārdi;
- vārdu krājuma kvalitāte – piemērota vārdu izvēle atbilstoši situācijai;
- nominatīvā funkcija – spēja nosaukt vārdus;
- signifikatīvā funkcija – spēja atpazīt un nosaukt objektu pēc tā īpašībām, funkcijām vai pazīmēm;
- gramatiskās nozīmes izpratne;
- tiešās un pārnestās nozīmes izpratne.

Autore secina, ka šie vārdu krājuma izvērtēšanas kritēriji (Tūbele & Lūse, 2014) turpmākā runas un valodas attīstības procesā ir cieši saistīti ar bērna lasītprasmi, rakstītprasmi, receptīvo un ekspresīvo runu, kas ir būtiski elementi gan saziņai ar pieaugušajiem un vienaudžiem, gan mācību programmas veiksmīgai apguvei.

Lai gan bērna vecums ir noteicošs skaņu izrunas apguves secībā, tomēr līdz 7 gadu vecumam bērnam jāprot pareizi izrunāt visas valodas skaņas (Blūmentāle u.c., 2014). 2. tabulā redzams latviešu valodas skaņu pareizas izrunas sadalījums pa vecumposmiem.

2.tabula. *Fizioloģiska skaņu izrunas apguve pa vecumposmiem (Blūmentāle u.c., 2014)*
 Table 2 *Physiological learning of sound pronunciation by age stages*
 (Blumenthal et al., 2014)

1-2 gadi Patskaņi P M B	2-3 gadi K T N	3-4 gadi G S Z C V J Ķ Ģ Ņ	4-5 gadi L Š Ž Č DŽ F	5-6 gadi R
-------------------------------	-------------------	----------------------------------	-----------------------------	---------------

Salīdzinot 1. un 2. tabulu, autore secina, ka vārdu krājums un skaņu izruna strauji attīstās līdz 3 gadu vecumam, kas sasaucas ar literatūrā minētajām atziņām (Bāra, 2015, Kalēja, 2014) par bērna spēju pilnvērtīgi izmantot valodu pēc 3 gadu vecuma. 4-5 gadu vecumā bērns ir gatavs un ieinteresēts uzsākt apgūt pirmās lasīšanas iemaņas (Kaņepāja u.c., 2012), jo līdzšinējās valodas un runas iemaņas ir pietiekamas, lai tās varētu pārnest no mutvārdu valodas uz valodas rakstveida attēlojumu – burtiem un vārdiem.

Runai un valodai attīstoties, ir iespējamās nobīdes no vispārējām attīstības normām. Tiek izšķirti šādi runas un valodas attīstības traucējumi:

- Receptīvās valodas traucējumi – bērnam ir grūtības uztvert valodas instrukcijas un izprast tās (Vīgante, 1999).
- Ekspresīvās valodas traucējumi – bērnam ir grūtības noformulēt domu un to verbalizēt (Vīgante, 1999).
- Skaņu izrunas traucējumi – anatomiskas specifikas, izmainītas fonoloģiskās izpratnes, vai abu iepriekš minēto dēļ, bērns nepareizi izrunā valodas skaņas (Blūmentāle u.c., 2014, Miltiņa, 2005).
- Runas ritma un tempa traucējumi – muskuļu spazmu dēļ bērns nekontrolē balss un elpošanas aparātu, kā rezultātā tiek traucēts runas plūdums (Stoparde, 2009).
- Lasīšanas un rakstīšanas traucējumi – bērnam rodas grūtības apgūt lasīšanas procesu un veidot rakstu valodu pašam (Vabale, 2014, Stoparde 2009).

Latvijas Logopēdu Asociācijas provizoriskie dati liecina, ka 1. – 4. klases skolēniem 35% gadījumu ir nepieciešams logopēda atbalsts, savukārt, pirmsskolā 5-6 gadus veciem bērniem logopēdiskā korekcija nepieciešama 35% līdz 40% bērnu (Trinīte, 2015). Šie dati liecina, ka runas un valodas traucējumi skar arvien lielāku bērnu skaitu, neprecizējot to, vai šo bērnu runas un valodas attīstība notiek

monolingvālā vai bilingvālā vidē un autore uzskata, ka tas ir nepietiekami izpētīts faktors.

Valodas attīstība bilingvāliem bērniem *Language development in bilingual children*

Sakarā gan ar politisko situāciju daudzviet pasaulē, gan arī ar moderno tehnoloģiju izmantošanu, mūsdienu bērni, neatkarīgi no šķietami monolingvālas valodas vides, ir pakļauti vairāku valodu ietekmei. Bērni, kuri nekontrolēti patērē digitālās vides produktus – multfilmās, spēles, video, sāk atdarināt dzirdētās skaņas, neatkarīgi no valodas. Tāpēc bieži vērojamas situācijas, kurās pirmsskolas vecuma bērns brīvi skaita angļu valodā, taču, pēc aicinājuma skaitīt latviski, apmulst un patstāvīgi to darīt nespēj. Tas skaidrojams ar digitālā satura specifiku: māmiņa, kura rotaļu veidā saskaita bērna pirkstus tomēr nav tik “izklaidējošs” saturs, salīdzinājumā ar krāšņiem video, kuros skaitļi tiek nosaukti angļu valodā, dažādu animāciju izpildījumā, desmitiem reižu pēc kārtas.

Bērni, kuri agrīni apgūst valodu bilingvālā vidē, var tikt uzskatīti par ieguvējiem, jo apgūst uzreiz divas valodas, kas bieži vien nozīmē arī divas kultūras īpatnības, kas paplašina bērna redzesloku (Anspoka u.c., 2021). Šie bērni bilingvālu vidi uzskata par normu, tā nav apzināta izvēle, bet gan ģimenes apstākļu, dzimšanas vietas vai imigrācijas sekas, tāpēc divu valodu apguve pēc būtības neatšķiras no vienas valodas apguves, tomēr runas un valodas attīstībai bilingvālā vidē ir specifiskas nianšes un riski, kas jāņem vērā (Bialystok & Craik, Luk, 2012).

Bilingvisma gadījumā tiek izšķirti šādi valodas apguves varianti:

- līdzsvarotais bilingvisms – abas apgūstamās valodas kopš dzimšanas brīža lietotas vienlaicīgi, un bērns tās pārziņā vienlīdzīgā līmenī (Liddicoat, 1991).
- individuālais bilingvisms – spēja lietot divas valodas gradācijā no vienlīdzīgām valodas prasmēm abās valodās līdz ierobežotam vienas valodas izmantojumam (Skujiņa, Anspoka, Kalnbērziņa, Šalme, 2011).
- secīgais bilingvisms – vispirms tiek apgūta pirmā, bāzes valoda, pēc tam, otrā valoda, kuras zināšanas, pārsvarā, ir zemākas par pirmās valodas prasmēm (Skujiņa, Anspoka, Kalnbērziņa, Šalme, 2011). Šajā valodas apguves situācijā bērns “pārceļ” valodas prasmes uz sekundāro

valodu, kas bieži valodu fonētikas, gramatikas un vārdu krājuma dēļ, negatīvi ietekmē otrās valodas apguvi.

- receptīvais/pasīvais bilinguvisms – pietiekama otrās valodas izpratne, bet ierobežotas spējas šajā valodā veidot spontāno runu (Grosjean, 1982).
- pusvalodība – bērns dzīvo vidē, kurā tiek izmantotas divas (vai vairākas valodas), taču pilnvērtīgi nav apguvis nevienu no tām (Anspoka, Irbe, Liepiņa, & Miesniece, n.g.).
- multilinguvisms – trīs vai vairāku valodu lietošana (Skujiņa, Anspoka, Kalnbērziņa, & Šalme, 2011);

Daļa pieaugušo dzīves laikā turpināmi uzskatīt par monolingvāliem pat tad, ja ir apguvuši otro valodu, piemēram, skolas laikā, taču apguves līmenis vērtējams kā vājš un valoda netiek lietota regulāri (Kremin & Byers-Heinlein (2022)). Autore secina, ka divu valodu pilnvērtīgai un līdzvērtīgai lietošanai, nepieciešama gan vienlīdzīga attieksme pret abu valodu lietošanu, gan arī vide, kurā līdzvērtīgi tiek lietotas abas valodas.

Bilinguvisma, tāpat kā monolinguvisma gadījumā, runas un valodas attīstības scenārijos viens no vadošajiem, valodu raksturojošajiem elementiem, ir vārdu krājums. 3. tabulā apkopoti vārdu krājuma paplašināšanas paņēmieni bilingvālam bērnam.

3.tabula *Vārdu krājuma paplašināšanas paņēmieni* (autores veidots pēc Martena u.c., 2020)
Table 2 *Vocabulary expansion techniques* (created by the author after Martena et al., 2020)

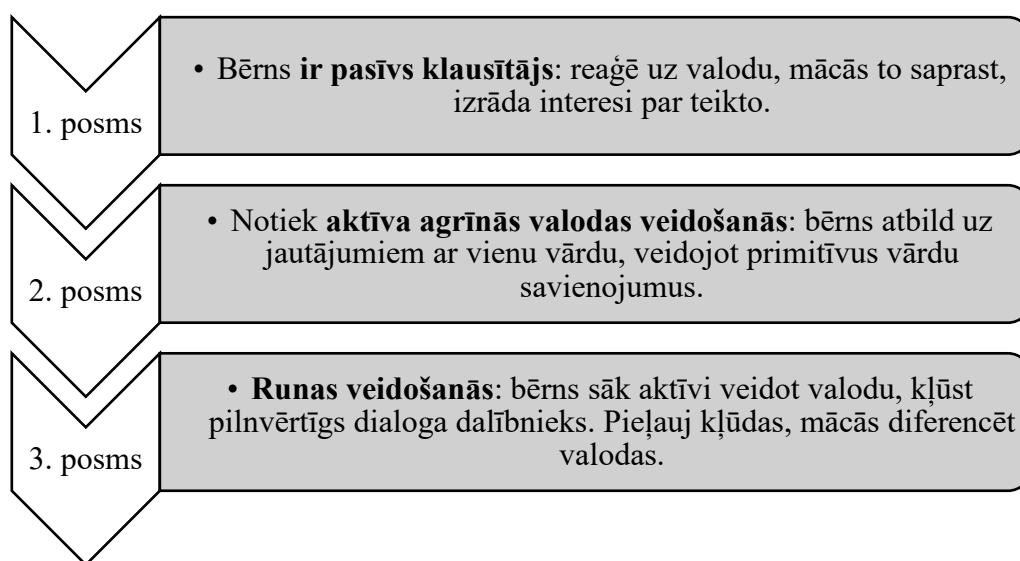
Jaunapgūstamo vārdu lietošanas biežums	<ul style="list-style-type: none"> • Vārdu lietošana pazīstamās situācijās; • Vārdu lietošana jaunās situācijās; • Regulāra jaunapgūto vārdu izmantošana arvien jaunos kontekstos.
Izruna	<ul style="list-style-type: none"> • Precīza, valodas fonētikai atbilstoša izruna; • Pareiza izrunātā vārda rakstiskā forma un tā pareizrakstība.
Kontekstualizācija	<ul style="list-style-type: none"> • Vārda un tā lietošanas konteksta izpratne, kontekstuālo saistību apzināšanās, daudzveidīga pielietošana.

Kremin & Byers-Heinlein (2022) izšķir šādus valodas apguves tipus:

- monolingvāli – lieto vienu valodu;

- otrās valodas apguvēji – pamatā lieto vienu valodu, bet ir apguvuši otro valodu (visbiežāk – pamatskolas / vidusskolas otrās valodas apguves līmenis);
- zema līmeņa bilingvāļi – spēj lietot divas valodas, tomēr dod priekšroku dominējošai valodai;
- augsta līmeņa bilingvāļi – spēj lietot divas valodas vienlīdzīgā kvalitātē.

Lai gan otrās valodas apguvei ir dažādi scenāriji runas un valodas izpausmēs, tomēr saglabājas runas un valodas attīstības secīgums (1. attēls).

1.attēls. Otrās valodas apguve – Dabiskā pieeja (autores veidots pēc Druvieta u.c., 2002)

Figure 1 Learning a second language - The natural approach

(created by the author after Druvieta et al., (2002)

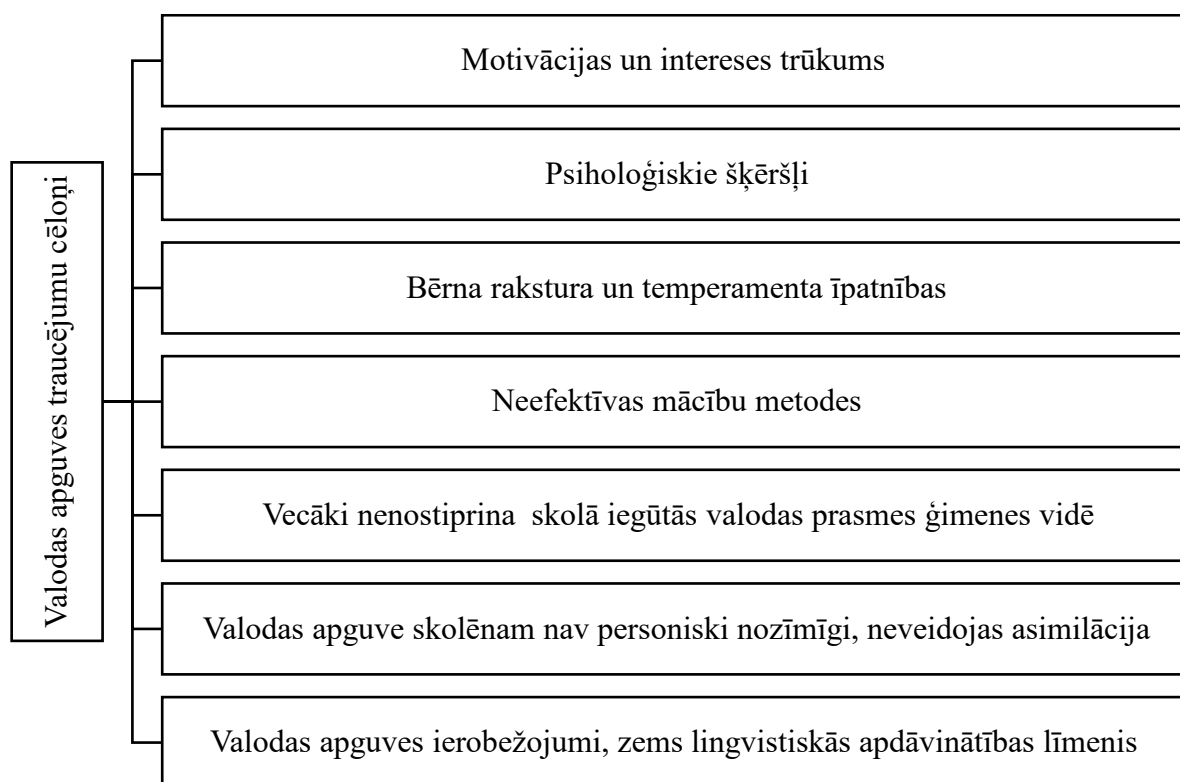
Bilingvālu un monolingvālu bērnu runas un valodas attīstība vērtējama līdzvērtīgi, tomēr bilingvālo bērnu valodas prasmes izlīdzinās un tikai 11% bērnu spēj uzrādīt vienlīdz labas valodas prasmes abās valodās (Hoff, 2021). Autore uzsver, ka jāņem vērā ne tikai izolētas monolingvālas / bilingvālas vides ietekme uz runas un valodas attīstību, bet arī runas un valodas attīstības tendences kopumā.

Bilingvāla vide pati par sevi nenosaka runas un valodas traucējumu riskus, tomēr bilingvāliem bērniem runas un valodas traucējumi mēdz izpausties kompleksāk kā arī terapija norit ilgāk (Nayeb et. al. 2020). Bialystok (2009) min šādus runas un valodas traucējumus, ar kuriem saskaras bilingvāli bērni:

- Samazināts vārdu krājums sekundārajā valodā gan pieaugušajiem, gan bērniem;

- Zemāki runas ritma un plūduma rādītāji (salīdzinot ar monolingvāliem bērniem);
- Ekspresīvās valodas traucējumi, kas saistīti ar valodu sajaukšanos un grūtībām konkrētā situācijā pielāgot vajadzīgās valodas leksiku vai gramatiku.

Druvieta u.c. (2002) par skolēniem, kuru dzimtā valoda nav latviešu valoda, izteic pieņēmumu, ka skolēna nespēja pilnvērtīgi lietot latviešu valodu atsauca uz mācību sasniegumiem, it īpaši vecākajās klasēs, kur mācību priekšmetos nepieciešamais vārdu krājums un valodas izmantojums ir ļoti specifisks, tāpēc gan skolotājiem, gan vecākiem nepieciešams izprast iemeslus (2. attēls), kāpēc skolēnam otrās valodas apguve sagādā grūtības.

2.attēls. *Valodas apguves traucējumu cēloņi* (autores veidots pēc Druvieta, I. u.c. 2002)

Figure 2 Causes of language learning disorders
(created by the author after Druvieta et. al, 2002)

Iepazīstot iepriekš minētos bilingvālu bērnu runas un valodas attīstības traucējumus, kā arī 2. attēlā redzamos valodas apguves traucējumu cēloņus, autore secina, ka bilingvāli bērni, papildus šiem riskiem, var saskarties arī ar tipiskajiem runas un valodas traucējumiem, kas kopumā var būtiski ietekmēt komunikācijas

kvalitāti un pašvērtējumu, kā rezultātā var izmainīties bērna attieksme un pieredze, lietojot kādu no valodām. Ja šī valoda ir mācību valoda, tad autore uzskata, ka tas var būtiski ietekmēt mācību sniegumu un spēju pilnvērtīgi izpausties un attīstīties mācību procesa ietvaros.

2023./2024. mācību gadā, kad notikusi pilnīga pāreja uz latviešu valodu kā vienīgo mācību valodu, Pičukāne (2022) Skola2030 vadlīnijās pārejā uz vienotu mācību valodu, vērš uzmanību šādiem aspektiem:

- Mācību saturs un pieeja – uzmanības pievēršana mācību satura apguves dažādībai, mācību satura diferencēšanai kā arī individuāla atbalsta nodrošināšanai mācību procesa laikā, īpaši uzsverot mācību stundu plānošanu.
- Darbs ar tekstu – teksta izpratne, analīze un interpretācija, kā arī tekstu piemērošana bērnu valodas prasmju līmenim.
- Valodas vides veidošana izglītības iestādē – tematisko runājošo sienu izveide.
- Ikdienas vārdu un frāžu lietošana.
- Tematisko moduļu izmantošana.
- Iepazīšanās ar vietējo kultūru ekskursiju, kultūras pasākumu un dažādu projektu veidā.
- Vecāku un sabiedrības iesaiste sadarbojoties un par vienotu mērķi uzstādot latviešu valodas apguvi gan mājās, gan izglītības iestādē.

Lai gan augstāk minētie ieteikumi paredzēti skolas vecuma bērniem, autore uzskata, ka nepieciešama padziļināta vecāku un pedagogu izpratne un atbalsts bērniem, kuri apgūst divas valodas un saskaras ar nevienlīdzīgu valodas vidi vai nevienlīdzīgu divu valodu lietošanas attieksmi, tādā veidā tiekot pakļauti riskam saskarties ar latviešu valodas apguves grūtībām, kas vēlāk, skolas vecumā, var būtiski ietekmēt mācību sasniegumus. Šī pedagogu un vecāku izglītošana jānodrošina pēc iespējas ātrāk, jo tieši pirmajos dzīves gados runas un valodas attīstība notiek visstraujāk un veido pamatu turpmākajām valodas lietošanas prasmēm.

Secinājumi *Conclusions*

1. Tipiskas runas un valodas attīstības sensitīvais periods notiek līdz 3 gadu vecumam. Šajā laikā bērns apgūst pamatiemaņas valodas veidošanai, kuras turpmākajā dzīvē pilnveido un papildina ar jaunām prasmēm un pieredzēm.
2. Bilingvālas vides ietekmē valodas prasmes var apgūt vienlaicīgi, secīgi, vai daļēji, tiek izšķirti monolingvāļi, otrās valodas apguvēji, zema līmeņi bilingvāļi un augsta līmeņa bilingvāļi.
3. Salīdzinoši neliela bilingvāļu daļa spēj pilnvērtīgi spēj lietot abas valodas. Lielākā daļa tomēr izvēlas dominējošo valodu, kurā automātiski notiek kognitīvie procesi, vajadzības gadījumā, prasmes pārnesot uz otro valodu.
4. Gan monolingvāli, gan bilingvāli bērni saskaras ar runas un valodas traucējumiem, taču bilingvālo bērnu runas un valodas attīstības gadījumā šie traucējumi mēdz būt kompleksi: saistīti gan ar traucētu divu valodu apguvi, gan ar runas un valodas traucējumu tendencēm populācijā kopumā.
5. Divvalodīgu bērnu runas un valodas līmeņa pilnvērtīgai noteikšanai nepieciešama izvērtēšana abās lietotajās valodās, pieļaujot iespēju, ka viena valoda var būt vadošā, bet otra – sekundārā.
6. Nepieciešams veikt pētījumus par bilingvālas vides iespējamiem riskiem un valodas apguves scenārijiem bērniem, kuri saskaras ar nevienlīdzīgas divu (vai vairāku) valodu lietošanas vides vai atšķirīgu attieksmi pret kādu no lietotajām valodām.
7. Nepieciešams izglītēt vecākus un pedagogus par bilingvālas vides ietekmi uz runas un valodas attīstību un riskiem, kuru ietekmē bērns var saskarties ar grūtībām mācību satura apgūvē.

Summary

In the era of technological development and globalization, almost every child faces the effects of bilingualism. Although it is claimed that the bilingual environment does not affect the quality of language learning, in practice a gap appears between monolingual and bilingual children. Main indicator: vocabulary differences between Latvian and Russian-speaking children. Since basic education in Latvia can only be obtained in Latvian, it is essential to understand the differences, possible risks and improvements in the process of learning speech

and language, so that even children whose mother tongue is not Latvian are able to fully learn the learning content.

1. The sensitive period of typical speech and language development occurs up to 3 years of age. During this time, the child learns the basic skills for language formation, which are improved and supplemented with new skills and experiences in the future.
2. The language skills influencing the bilingual environment can be acquired sequentially or partially, monolinguals, second language learners, low-level bilinguals and high-level bilinguals are distinguished.
3. A relatively small part of bilinguals is able to use both languages fully. however, the majority chooses the dominant language in which cognitive processes automatically take place, transferring needs and skills to the second language.
4. Both monolinguals and bilinguals face speech and language impairments, but these impairments tend to be complex: related to both impaired learning of two languages and trends in speech and language impairments in the population as a whole.
5. In order to fully determine the speech and language level of bilingual children, it is necessary to evaluate them in both languages, allowing for the possibility that one language may be dominant, and the other – secondary.
6. It is necessary to carry out research on the possible risks of a bilingual environment and language learning scenarios for children who are faced with an unequal environment of two (or more) language use or a different attitude towards one of the languages used.
7. It is necessary to educate parents and teachers about the impact of a bilingual environment on the development of speech and language and the risks, under the influence of which the child may face difficulties in learning.

Literatūra References

- Anspoka, Z., Kalnbērziņa, V., & Šalme, A. (2011) *Lingvodidaktikas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Retrieved from: <chrome-extension://efaidnbmnmnibpcajpcglclefindmkaj/https://valoda.lv/wp-content/uploads/docs/E-Gramatas/08-Vardnica.pdf>
- Anspoka, Z., Irbe, I., Liepiņa, D., & Miesniece, D. (n.g.), *Mācības bilingvāli un latviešu valodā. Rokasgrāmata pirmsskolas pedagogiem*. Retrieved from: chrome-extension://efaidnbmnmnibpcajpcglclefindmkaj/https://maciunmacies.valoda.lv/wp-content/uploads/2021/01/LVA_A4_rokasgraamata_WEB.pdf
- Ansrate, V. (2022). *Pāreja uz mācībām tikai valsts valodā – cik daudz skolēnu mācās mazākumtautību skolās?* Retrieved from: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/pareja-uz-macibam-tikai-valsts-valoda--cik-daudz-skolenu-macas-mazakumtautibu-skolas.a457599/>
- Bāra, A. (2016). *Runā ar mani, māmiņ!* Rīga: Zvaigzne ABC.
- Bialystok, E. (2009) *Bilingualism: The good, the bad, and the indifferent*. DOI: 10.1017/S1366728908003477
- Bialystok, E., Craik, F. M. K., Luk, G., (2012). *Bilingualism: Consequences for Mind and Brain*. DOI: 10.1016/j.tics.2012.03.001
- Blūmentāle, I., Kalēja, I., Klatenberga, I., Kuške, S., & Vabale, A. (2014). *Rokasgrāmata runas, valodas un dzirdes traucējumu izziņāšanā. 1.daļa*. Rīga, I.Blumentale and co.
- Byers-Heinlein, K., Lew-Williams, C., (2013). *Bilingualism in the Early Years: What the Science Says*. Retrieved from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6168212/#R59>
- Druviete, I., Ļihačeva, R., Lika, I., Maslo, I., Matjakubova, J., Milaša, M., Ose, L., Pičukāne, Ē., Samusēviča, A., & Tūna, A. (2002). *Vecāku rokasgrāmata divvalodīgi bērni*. SFL.
- Grosjean, F. (1982). *Life with Two Languages: An Introduction to Bilingualism*. Harvard University Press. Retrieved from: https://books.google.lv/books/about/Life_with_Two_Languages.html?id=VqGpxZ9pDRgC&redir_esc=y
- Grozījumi Vispārējās izglītības likumā (2022). Retrieved from: <https://likumi.lv/ta/id/336246>
- Hoff, E. (2021). *Why bilingual development is not easy*. DOI: <https://doi.org/10.1016/bs.acdb.2021.03.002>
- IZM (2023). *Pašvaldības ir stratēģiskais partneris sekmīgai pārejai uz mācībām valsts valodā*. Retrieved from: <https://www.izm.gov.lv/lv/jaunums/izm-pasvaldibas-ir-strategiskais-partneris-sekmigai-parejai-uz-macibam-valsts-valoda>
- Kaņepāja, R., Lieģeniece, D., Mangule, I., Ukstiņa, R., Dzintere, D., Stangaine, I., Miķelsone, I., Millere, I., Platpers, A., & Gaugere, Z. (2012). *Ceļā uz skolu. Bērnu sagatavošana pamatzglītības ieguvei*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Kremin, L., V., Byers-Heinlein, K. (2022). *Why not both? Rethinking categorical and continuous approaches to bilingualism*. DOI: <https://doi.org/10.1177/136700692110319>
- Liddicoat, A. (1991). *Bilingualism and bilingual education*. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/234770937_Bilingualism_An_Introduction

- Martena, S., Laiveniece, D., Šalme, A. (2020). *Lingvodidaktika: latviešu valodas mācības pusaudžiem un jauniešiem*. Retrieved from: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://maciunmacies.valoda.lv/wp-content/uploads/2021/02/LVA_lingvodidaktika_web.pdf
- Miltiņa, I. (2005). *Skaņu izrunas traucējumi*. Rīga: RaKa.
- Miltiņa, I. & Pastare, S. (1997). *Pirmie soļi logopēdijā*. Rīga: PIAC.
- Pičukāne, Ē. (2022). *Vadlīnijas pārejai uz mācībām latviešu valodā*. Retrieved from: <https://mape.gov.lv/catalog/materials/C99C1C02-4DB8-4BCF-AC97-307BF717AB5E/view>
- Rūķe - Draviņa, V. (1992). *No pieciem mēnešiem līdz pieciem gadiem*. Rīga: Zvaigzne.
- Stoparde, M. (2009). *Viss par bērna kopšanu*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Trinīte, B. (2015) *Skolas logopēdija reformu priekšnojautās*. Izglītība un kultūra. Retrieved from: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://logopedi.datdok.lv/faili/faili/2015/ik_nr_13_13_08_15.pdf
- Vīgante, R. (1999). *Bērnu valodas traucējumu diagnosticēšana un valodas attīstības sekmēšana*. Retrieved from: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/549>